

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 2 ΙΟΥΝΙΟΥ 2014 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΡΕΙΣ (3)

Διδαγμένο κείμενο
Άριστοτέλους *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (B1,1-4)

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσίας, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίξῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθείη. Οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κοιμιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἂ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεία ἀνδρεῖοι.

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος:

«Οὐτ' ἄρα φύσει... τὰ δ' ἀνδρεία ἀνδρεῖοι».

Μονάδες 10

B1. Ποια είναι, κατά τον Αριστοτέλη, τα είδη της αρετής; (μονάδες 5). Με ποιον τρόπο κατακτάται καθεμία (μονάδες 5) και ποιος έχει την κύρια ευθύνη για τη μετάδοση ή την απόκτησή τους; (μονάδες 5)

Μονάδες 15

B2. «τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον»:

Πώς οδηγείται ο Αριστοτέλης σε αυτή τη θέση (μονάδες 5) και πώς την τεκμηριώνει; (μονάδες 10).

Μονάδες 15

B3. Ποια είναι η τριμερής «διαίρεση» της ψυχής, κατά τον Αριστοτέλη, και πώς σχετίζεται αυτή με τις ανθρώπινες αρετές;

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου, να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό και ένα ομόρριζο επίθετο της νέας ελληνικής, απλό ή σύνθετο.

οὔσης, ἔσχηκε, πεφυκότων, χρησάμενοι, μανθάνομεν.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Ἴσοκράτους Ἀρχίδαμος, 103-105

Οἶμαι γὰρ ὑμᾶς οὐκ ἀγνοεῖν, ὅτι πολλαὶ πράξεις ἤδη τοιαῦται γεγόνασιν, ἃς ἐν ἀρχῇ μὲν ἅπαντες ὑπέλαβον εἶναι συμφοράς, καὶ τοῖς παθοῦσι συνηχθέσθησαν, ὕστερον δὲ τὰς αὐτὰς ταύτας ἔγνωσαν μεγίστων ἀγαθῶν αἰτίας γεγενημένας. Καὶ τί δεῖ τὰ πόρρω λέγειν; Ἀλλὰ καὶ νῦν τὰς πόλεις τὰς γε πρωτεύουσας, λέγω δὲ τὴν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων, εὖροιμεν ἂν οὐκ ἐκ τῆς εἰρήνης μεγάλην ἐπίδοσιν λαβούσας, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐν τῷ πολέμῳ προδυστυχήσασαι πάλιν αὐτὰς ἀνέλαβον, ἐκ δὲ τούτων τὴν μὲν ἡγεμόνα τῶν Ἑλλήνων καταστάσαν, τὴν δ' ἐν τῷ παρόντι τηλικαύτην γεγενημένην, ὅσῃν οὐδεὶς πώποτ' ἔσσεσθαι προσεδόκησεν· αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῦσιν.

συνάχθομαι: συμπονῶ, συμπάσχω

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παραπάνω κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις:

ὕμᾶς	:	την αιτιατική ενικού αριθμού στο γ' πρόσωπο
πόρρω	:	τον υπερθετικό βαθμό
ἀγαθῶν	:	το επίρρημα στον θετικό βαθμό
αὐτὰς	:	τη γενική πληθυντικού αριθμού στο β' πρόσωπο στο ίδιο γένος
ἡγεμόνα	:	τη δοτική πληθυντικού αριθμού

οἶμαι	:	το γ' ενικό πρόσωπο του παρατατικού
ὑπέλαβον	:	το απαρέμφατο του παρακειμένου στην παθητική φωνή
τοῖς παθοῦσι	:	τον ίδιο τύπο στον μέλλοντα
ἔγνωσαν	:	το γ' ενικό πρόσωπο της ευκτικής στον ίδιο χρόνο
καταστᾶσαν	:	το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής στον ίδιο χρόνο και στην ίδια φωνή.

Μονάδες 10

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων:

ὕμᾱς, συμφοράς, τοῖς παθοῦσι, τί, λαβούσας, ἡγεμόνα.

(μονάδες 6)

Γ3β. «αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῦσιν»:

Να μεταφέρετε την παραπάνω πρόταση στον πλάγιο λόγο, και με τους δύο τρόπους, με εξάρτηση από τη φράση: «**Ὁ ρήτωρ εἶπεν**».

(μονάδες 4)

Μονάδες 10

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Μετάφραση

Οι αρετές, λοιπόν, δεν γεννιούνται μέσα μας, ούτε σύμφωνα με τη φύση, ούτε αντίθετα σ' αυτή, αλλά σ' εμάς που έχουμε από τη φύση μας την ιδιότητα να δεχόμαστε αυτές και να τελειοποιούμαστε σ' αυτές με τον εθισμό. Ακόμα δε όσες (ιδιότητες) υπάρχουν από τη φύση πρώτα τις παίρνουμε ως δυνατότητες και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες (πράγμα το οποίο είναι φανερό στην περίπτωση των αισθήσεων, διότι δεν αποκτήσαμε τις αντίστοιχες αισθήσεις επειδή είδαμε πολλές φορές ή ακούσαμε πολλές φορές, αλλά αντίθετα (πρώτα) τις είχαμε και (μετά τις) χρησιμοποιήσαμε και δεν τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει και ξανακάνει χρήση αυτών. Τις αρετές όμως τις αποκτούμε αφού πρώτα τις ασκήσουμε, όπως βέβαια συμβαίνει και στις άλλες τέχνες, διότι όσα πρέπει αφού μάθουμε να τα κάνουμε, αυτά τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα, όπως για παράδειγμα γίνεται κανείς οικοδόμος με το να οικοδομεί και κιθαριστής με το να παίζει κιθάρα. Με τον ίδιο τρόπο γινόμαστε δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες με το να επιτελούμε σώφρονα έργα και ανδρείοι με το να κάνουμε ανδραγαθήματα.

B1.

- Είδη της αρετής: διανοητική και ηθική.
- Τρόπος κατάκτησης καθεμιάς:

Η διανοητική → διδασκαλία → εμπειρία + χρόνος

Η ηθική → έθος (εθισμός) → προσωπικός μόχθος

- Ευθύνη για τη μετάδοση ή την απόκτησή τους φέρουν:

Για τη διανοητική: η εκπαίδευση και οι φορείς της (πέρα, βέβαια, κι από την ευθύνη που έχει το ίδιο το άτομο)

Για την ηθική: το ίδιο το ενδιαφερόμενο άτομο.

- Βλ. και ερώτηση σχολικού βιβλίου: Θέμα 1^ο.

Θέμα 1^ο ή μὲν διανοητική... ἐξ ἔθους περιγίνεται: Αν αυτός είναι ο χαρακτήρας των διανοητικών και των ηθικών αρετών, ποιος έχει την κύρια ευθύνη για τη μετάδοση των πρώτων, και ποιος για την απόκτηση των δευτέρων;

Απάντηση: ο Αριστοτέλης υποστηρίζει στο σημείο αυτό ότι η διανοητική αρετή γεννάται από τη διδασκαλία γι' αυτό απαιτεί πείρα και χρόνο, ενώ η ηθική αποκτάται από το έθος δηλ. είναι τρόπος ζωής, θέμα συνήθειας. Επομένως κύριοι υπεύθυνοι για τη μετάδοση της διανοητικής αρετής είναι οι γονείς και οι δάσκαλοι, οι οποίοι παρέχουν γνώσεις και καθοδηγούν τους νέους. Υπεύθυνος για τη απόκτηση της ηθικής αρετής είναι ο ίδιος ο ενδιαφερόμενος, αφού η ηθική αρετή δεν υπάρχει εκ φύσεως σ' αυτόν, αλλά εξαρτάται από τον τρόπο που θα καλλιεργήσουμε τις δυνατότητές του. Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι η διανοητική αρετή δίνει τα εφόδια σ' έναν άνθρωπο και θέτει τις βάσεις για την ανάπτυξή του, ο ίδιος όμως ευθύνεται για το αν θα κάνει σωστή χρήση των εφοδίων αυτών.

B2.

Ο Αριστοτέλης εξετάζει αντιθετικά τη δύναμη και ενεργεία κατάσταση στις φυσικές ιδιότητες του ανθρώπου και στις αρετές. Παρατηρεί, λοιπόν, χρησιμοποιώντας και το παράδειγμα των αισθήσεων (όραση, ακοή) ότι όσα έχουμε μέσα μας εκ φύσεως έχουν ήδη μέσα τους τη δυνατότητα και αμέσως περνούν στην ενέργεια, στην πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Αντίθετα, τις αρετές

(ηθικές) τις αποκτούμε αφού πρώτα ενεργήσουμε, ασκηθούμε. Προηγείται, λοιπόν, η ενέργεια και ακολουθεί η κατάκτηση της ηθικής αρετής.

Τη θέση του αυτή ο φιλόσοφος την τεκμηριώνει με τη χρήση της αναλογίας με τις πρακτικές τέχνες (ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν), δίνοντας μάλιστα και τα παραδείγματα του οικοδόμου και του κιθαριστή. Με το δεικτικό σκέλος της αναλογίας (οὕτω δὴ καί...) αναφέρει τρία παραδείγματα παρμένα πια από το χώρο των ηθικών αρετών: οι δίκαιοι, οι σώφρονες και οι ανδρείοι έχοντας ασκηθεί σε δίκαιες, σώφρονες (= συνετές) και ανδρείες πράξεις, αποκτούν τις αντίστοιχες ιδιότητες (δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ανδρεία).

(Σημείωση: Για τις ερωτήσεις B1 και B2 δίνονται βασικά στοιχεία απάντησης. Κάθε υποψήφιος διαμορφώνει την απάντηση με το δικό του τρόπο).

B3.

Βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 152 –153: «Η ψυχή του ανθρώπου... ηθικές και διανοητικές».

B4. Ομόριζα.

	Ουσιαστικό	Επίθετο
οὔσης	ουσία	ουσιώδης
ἔσχηκε	σχῆμα	σχετικός
πεφυκότων	φύση	αφύσικος
χρησάμενοι	χρήση	χρήσιμος
μανθάνομεν	μαθητής	πολυμαθής

Γ1. Μετάφραση

Διότι νομίζω ότι εσείς δεν αγνοείτε ότι ήδη πολλές τέτοιες πράξεις έχουν γίνει, τις οποίες στην αρχή όλοι ανεξαιρέτως θεώρησαν ότι είναι συμφορές και συμπονούσαν (= συμπόνεσαν) αυτούς που τις είχαν πάθει (= τους παθόντες), αργότερα όμως αντιλήφθηκαν ότι αυτές οι ίδιες είναι υπεύθυνες των πιο μεγάλων αγαθών. Και γιατί πρέπει να μιλήσω για τα παλιότερα; Αλλά και τώρα θα βρίσκαμε ότι οι πόλεις που έχουν τα πρωτεία, εννοώ την Αθήνα και τη Θήβα, απέκτησαν μεγάλη δύναμη όχι από την ειρήνη, αλλά από όσα στον πόλεμο αφού απέτυχαν, πάλι ανέκτησαν (δυνάμεις), κ απ' αυτές (θα βρίσκαμε) ότι η μια έγινε κυρίαρχη των Ελλήνων, η άλλη έγινε τόσο σημαντική (= ισχυρή) στο παρόν, όσο κανείς ποτέ ως τώρα δεν περίμενε ότι θα γίνει. Διότι η φήμη και η δόξα δε συνηθίζουν να προέρχονται (= συνήθως δεν προέρχονται) από την ηρεμία (= ειρήνη), αλλά από τους πολεμικούς αγώνες.

Γ2.

ἐ
πορρωτάτω
εὖ
ὕμῶν αὐτῶν
ἡγεμόσι
ᾧετο
ὕπειλῆφθαι
τοῖς πεισομένοις

γνοίη
κατάστηθι

Γ3. α)

ύμᾱς: υποκείμενο στο ἀγνοεῖν

συμφοράς: κατηγορούμενο στο ἄς σε εξάρτηση από το συνδεδετικό εἶναι

τοῖς παθοῦσι: επιθετική μετοχή ως αντικείμενο στο συνηχθέσθησαν

τί: επιρρηματικός προσδιορισμός, αιτιατική της αιτίας

λαβούσας: κατηγορηματική μετοχή, εξαρτώμενη από το εὐροῖεν ἄν, συνημμένη στο αντικείμενο του ρήματος, τὰς πόλεις

ἡγεμόνα: κατηγορούμενο στο τήν μὲν σε εξάρτηση από τη μετοχή καταστᾶσαν.

β)

Πλάγιος λόγος με ειδικό απαρέμφατο: Ὁ ῥήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας καί λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν.

Πλάγιος λόγος με ειδική πρόταση: Ὁ ῥήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καί λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων φιλοῖεν.

Επιμέλεια θεμάτων
ΓΑΛΑΤΣΙΔΑ ΜΑΡΙΑ
ΓΟΥΡΔΟΥΠΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΑΚΑΝΕΛΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΤΣΙΒΙΛΗ ΕΥΚΛΕΙΑ